

УДК 378.016:78 (477)

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

В.М.Процюк

Анотація. У статті розкриваються особливості підготовки майбутнього вчителя музики до роботи в школі; розглянуто теоретичні та практичні аспекти підготовки студентів до професійної діяльності, складові педагогічної майстерності.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, професійна готовність, педагогічна майстерність.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности подготовки будущего учителя музыки к работе в школе; раскрыты теоретические и практические аспекты подготовки студентов к профессиональной деятельности, составные педагогического мастерства.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, профессиональная готовность, педагогическое мастерство.

Summary. The article deals with the features of a would-be musical teacher training for the future work at school. The author exposes theoretical and practical aspects of students training for professional activity, elements of pedagogical mastery.

Key words: professional pedagogical training, professional preparedness, pedagogical mastery.

Постановка проблеми. Оновлення національної педагогічної освіти, її інтегрування в загальноєвропейський та світовий освітній простір вимагає усвідомлення засад і принципів сучасної професійно-педагогічної підготовки вчителя.

Зміст професійно-педагогічної освіти, як науково обґрунтована система дидактично та методично оформленого навчального матеріалу для різних освітніх і кваліфікаційних рівнів, визначений державним стандартом освіти, освітньо-професійною програмою, структурно-логічною схемою підготовки, навчальними програмами дисциплін, іншими нормативними актами органів державного управління освітою та вищого навчального педагогічного закладу і відображається у відповідних підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, дидактичних засобах, а також під час проведення навчальних занять та інших видів навчальної діяльності.

Метою освіти є всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Розв'язання висунутих суспільством завдань вимагає якісно оновленої підготовки педагогічних кадрів.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання професійної педагогічної підготовки досліджували О.А.Абдулліна, А.М.Алексюк, І.А.Зязюн, Г.О.Балл, Л.В.Кондрашова, В.О.Моляко, С.О.Сисоева, В.О.Сластьонін та ін. Професійній підготовці майбутніх учителів у галузі мистецької освіти присвячено

праці Л.Г.Арчажникової, М.П.Лещенко, Л.М.Масол, Н.Є.Миропольської, В.Ф.Орлова, Т.Й.Рейзенкінд, О.Я.Ростовського, О.П.Рудницької та ін.

Формулювання мети статті. Дана робота присвячена висвітленню проблеми фахової підготовки майбутніх учителів музики у навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку вітчизняної системи освіти, необхідність виховання гармонійної, конкурентоспроможної, інтелектуально й духовно розвинутої особистості вимагають пошуку та реалізації нових підходів щодо підготовки майбутніх учителів.

Професійна педагогічна підготовка розглядається у сучасній психолого-педагогічній науці як засіб приросту індивідуального потенціалу особистості, розвиток її резервних сил, пізнавальної творчої активності на основі оволодіння нею загальнонауковими та професійно-значущими знаннями, уміннями й навичками; як процес професійного становлення майбутніх спеціалістів, як мета і результат діяльності вищого навчального закладу та смисл включення студента у навчально-виховну діяльність (В.А.Семиченко, О.А.Абдулліна).

На думку О.М.Психоти, «стимулом розвитку і вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя була і залишається наявність суперечностей: між постійним зростанням вимог до вчителя і можливостями їх повного відображення і врахування в системній професійно-педагогічній підготовці; між змінами в змісті педагогічної праці і рівнем їх відображення в змісті і методах професійно-педагогічної підготовки» [6, с.42].

Професійна підготовка вчителя музики, як і вчителя будь-якого предмета, починається ще в навчальному закладі. Студенту під час навчання дають необхідні знання, уміння та навички. Проте для педагога важливим є не лише знання свого предмета, але й уміння донести їх до учнів. Від того, як вчитель музики володіє фаховими знаннями і може їх передати, відповідно, залежить якість навчального процесу.

Під професійною педагогічною підготовкою майбутнього вчителя музики ми розуміємо цілеспрямований, двосторонній процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога і студента, кінцевою метою якого є формування необхідних і достатніх знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності. Підготовка майбутніх учителів музики передбачає формування їхньої музичної культури, отримання системи спеціальних знань, умінь та практичних навичок, здатності керуватися набутими знаннями і вміннями в процесі самостійної педагогічної діяльності, створення умов і мотивації для художньо-творчого самовираження та самореалізації.

Формуванню у студентів позитивної мотивації до навчання сприяють різні чинники: усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання; усвідомлення теоретичної і практичної значимості знань, яких набувають студенти; емоційна форма викладення матеріалу; професійна спрямованість навчальної діяльності; підбір завдань, які створюють проблемні ситуації у структурі навчальної діяльності; створення атмосфери допитливості, зацікавленості тощо.

Оскільки професійна музично-педагогічна діяльність полягає в тому, що поєднує в собі психолого-педагогічну, музично-теоретичну, виконавську та методичну діяльності, це висуває перед учителем музики додаткові вимоги та завдання.

Сучасний учитель музики повинен здійснювати музичну освіту й естетичне виховання учнів, сприяти формуванню у дітей інтересу та любові до музики, виховувати в них загальну естетичну, художню і музичну культуру. Для виконання цих завдань йому необхідно використовувати ефективні форми, методи, засоби навчально-виховного процесу, обирати кращі зразки різножанрової музики, досконало володіти голосом та кількома музичними інструментами.

У позаурочний час вчитель музики має готувати і проводити концерти-конкурси, брати участь в організації свят та виховних заходів, здійснювати музично-просвітницьку діяльність, керувати учнівськими художніми колективами, підвищувати власну музичну культуру.

Музичний розвиток школярів значно поліпшується за умови використання на уроках музики музичних інструментів. Власний практичний педагогічний досвід [7] переконує в тому, що введення в урок музичних інструментів покращує процес активізації емоційно-образного сприймання, художньо-творчих здібностей, осмислення виконуваних музичних творів, сприяє формуванню у школярів музичних здібностей. Але використання музичних інструментів можливе лише за умови якісної виконавської та методичної підготовки майбутніх учителів музики.

У процесі навчання на індивідуальних заняттях з основного й додаткового музичного інструменту, акомпанементу, вокального класу та диригування не лише створюються умови для розкриття і формування творчої індивідуальності кожного студента, здобуваються знання та необхідні фахові виконавські уміння й навички, але й виховуються важливі для майбутнього вчителя музики вольові якості, розширюється загальний та музичний кругозір, збагачується духовність, поглиблюється

усвідомлене розуміння важливості щоденної наполегливої праці для оволодіння необхідними складовими педагогічної майстерності.

Важливою умовою якісної підготовки майбутнього вчителя музики до творчої педагогічної діяльності є підбір репертуару. Співаючи, граючи, диригуючи музичні твори, студенти повинні усвідомлено підходити до процесу їх розучування, аналізу та виконання. Класичні твори, різножанрова музика сучасних вітчизняних та зарубіжних композиторів, українські народні пісні та їх обробки є тим підґрунтям, на якому формуються професійні виконавські уміння й навички, виховується художньо-творчий смак та музична культура.

Аналіз музичних творів, підготовка анотацій та вступних бесід для їх використання у загальноосвітніх навчальних закладах забезпечують інтеграцію між фаховими дисциплінами, сприяють кращому засвоєнню програмового матеріалу.

Важливе значення для творчого стимулювання, мотивації в ході засвоєння музичного матеріалу відіграє створення атмосфери емоційного зацікавлення, яку забезпечує прослуховування вибраних для розучування творів у виконанні педагога чи з використанням технічних засобів навчання (відеозаписи, фонограми).

Одним із доцільних методів творчої взаємодії педагога та студента, яка сприяє творчому оволодінню необхідними виконавськими навичками, є спільне виконання музичних творів в ансамблях, спільна участь викладачів та студентів у концертах та виховних заходах. Це активізує навчально-виховний процес, сприяє розвитку музичної культури майбутніх учителів музики, і, зрештою, виконання музичних творів педагогами є для студентів прикладом для наслідування.

Однією з ефективних форм підготовки майбутніх учителів музики до професійної діяльності є використання у навчально-виховному процесі ділових ігор, які максимально наближають студентів до реального мовного спілкування, прилюдного емоційно-образного виконання музичного твору, обдуманого цілеспрямованого його розучування. Вони дають можливість студентам розкрити свої можливості, моделювати фрагменти майбутньої педагогічної діяльності, визначати проблеми і причини їх виникнення, оцінювати рівень своєї фахової підготовки. Ділові ігри сприяють зменшенню труднощів, які можуть виникнути у процесі проходження педагогічної практики чи під час майбутньої трудової діяльності, формуванню навичок та вмінь творчого підходу до виконання своїх професійних функцій.

Студенти на всіх індивідуальних дисциплінах вивчають музичні твори, призначені для розучування в загальноосвітній школі чи дошкільному навчальному закладі. На заняттях з методики музичного виховання майбутні учителі музики мають можливість розучити запропоновану пісню зі своїми одногрупниками. Самоаналіз та аналіз виконання даної роботи сприяє виявленню недоліків, пошуку методів та прийомів для подолання труднощів, реалізації завдань. Аналіз та оцінка власного спілкування з уявними дітьми допомагають усунути недоліки та вдосконалити позитивні моменти педагогічної діяльності.

Використання ділових ігор є одним із засобів здійснення міжпредметних зв'язків, оскільки потребують систематизованих знань, набутих під час вивчення педагогіки та психології, музично-теоретичних дисциплін та індивідуальних занять з основного музичного інструменту і вокального класу, дисциплін загальноосвітнього циклу.

Максимальне залучення новітніх інформаційних технологій ("мультимедіа") дає можливість одночасно сприймати текстову, графічну, відео- та аудіо інформацію, а використання сучасної звукопідсилювальної апаратури забезпечує формування виконавських та сценічних навичок, необхідних для естрадного співу. Це сприяє виникненню зацікавленого ставлення, поглибленому засвоєнню навчального матеріалу, розвитку творчої уяви, асоціативних зв'язків тощо.

Основою формування музичної культури, показником особистої зацікавленості студента у процесі та результатах навчально-виховної діяльності є його творчість, яка визначається оригінальністю та продуктивністю художнього мислення.

Завдання розвитку творчої активності, здатності до самостійної роботи реалізуються завдяки творчому підходу до виконання обов'язків самими педагогами. Адже творчу особистість може виховати лише творчо працюючий педагог. Відповідно, на заняттях з основних дисциплін вибираються різні завдання творчого характеру: створення акомпанементу, гармонізація мелодій, інтерпретація та виконання музичних творів, складання сценаріїв свят та виховних заходів, придумування кросвордів, ребусів для використання на уроках в школі тощо. Зрозуміло, що чим краще вчитель знає предмет, чим ширше коло інтересів педагога, чим більше він проявляє творчості, тим цікавішим він стає для своїх вихованців.

У процесі професійного становлення майбутнього вчителя музики важливим є усвідомлення ним своєї належності до національної культури, сприйняття її надбань як необхідного чинника у вихованні

школярів, так і у власному фаховому вдосконаленні. Тому ознайомлення з кращими зразками української народної музичної спадщини, яка багатогранно відображає життя людини в різні суспільно-історичні епохи, розкриває її багатство та красу, є важливим засобом розвитку музично-естетичної культури студентів.

Необхідно постійно акцентувати увагу на загальнолюдських, національних та регіональних цінностях музики, аналізувати її змістові та інтонаційні особливості через призму патріотичних, моральних та естетичних почуттів. Адже педагог повинен виховувати, і, як зазначає Г.П.Васянович, «покликаний зробити все можливе, аби зменшити сприйнятливість учнів, студентів до псевдокультури, аморальності» [1, с.8].

Процес виконання музики лише буде загачуватися, якщо нюанси народної мелодії, гармонії та ритму доповнюються індивідуальною творчою фантазією, переповненою усвідомленими почуттями.

З метою поглиблення національної ідентифікації, розвитку творчої уяви, асоціативних зв'язків і артистизму студенти розучують українські народні пісні-ігри, моделюючи навчально-виховний процес школи. В ході розучування з однокласниками самостійно вибраної народної дитячої співаночки кожен із студентів занурюється в емоційно-образну атмосферу музичного фольклору.

Важливими є для студентів уміння правильно й виразно говорити, уміння жестом, мімікою, поглядом виражати свої почуття і ставлення, уміння керувати своїм психічним станом, «бачити себе з боку». Перелічені уміння науковці об'єднують у поняття «педагогічна техніка вчителя», яка є складовою педагогічної майстерності.

На думку І.А.Зязюна, «педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [5, с.30].

С.У.Гончаренко визначає педагогічну майстерність як «характеристику високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність ...» [2, с.251]. Проте, як зазначає О.П.Рудницька, «майстерність має глибоко індивідуальний характер», її «не можна передати, передаються лише зразки дій, рекомендації, поради» [9, с.14].

П.М.Щербань вказує, що педагогічна майстерність являє собою синтез знань, умінь, навичок, особистих якостей вчителя, а також тих складових, які набуваються впродовж педагогічної діяльності за умови постійної наполегливої праці – педагогічної техніки та педагогічного такту [10, с.166-167].

Останній, на його думку, включає в себе психолого-педагогічну грамотність, педагогічну винахідливість, ініціативність і осмисленість дій, спостережливість і уважність, витримку і самовладання, педагогічну кмітливість, вимогливість і доброзичливість, чуйність і милосердя, емоційну культуру, уміння передбачати тощо [10, с.169].

Процес досягнення вершин майстерності у професії, максимальної творчої самореалізації спеціаліста і досягнення найвищої життєвої самореалізації є предметом сучасної акмеології. Її головним завданням є вивчення факторів, які впливають на підвищення професіоналізму, і їх застосування на практиці. Важлива роль у підготовці й становленні професіонала, на думку А.О.Деркача, належить професійній відповідальності, як інтеграційній якості спеціаліста, що проявляється в його «здатності приймати обґрунтовані рішення у сфері своєї професійної діяльності, проявляти наполегливість і добросовісність в їх реалізації і в готовності відповідати за їх результати і наслідки» [3, с.603].

Вагомою частиною професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики є педагогічна практика. Вона сприяє не лише формуванню індивідуального досвіду студента (на основі його теоретичного обґрунтування), але й розширенню пізнавальної діяльності майбутніх учителів.

Педагогічна практика як основа у системі підготовки майбутніх учителів музики забезпечує реалізацію засвоєних професійних знань і умінь, сприяє виявленню педагогічних здібностей та індивідуальних творчих можливостей кожного студента. Завдяки тому, що робота практиканта передбачає спілкування з учнями, студент має можливості не тільки для самовдосконалення, але й формується його творча індивідуальність. Залучення студентів до безпосередньої практичної діяльності є засобом активізації інтересу до майбутнього фаху, перевірка ефективності усіх напрямів професійної підготовки (психолого-педагогічного, методичного, музично-виконавського, музично-теоретичного).

Підкреслюючи взаємозв'язок виховної діяльності вчителя з процесом його підготовки та станом готовності до її здійснення, ми погоджуємося з О.М.Отич, яка вказує, що «підготовка виступає засобом формування готовності до діяльності; готовність є результатом показником якості підготовки і реалізується та перевіряється у діяльності; діяльність виступає метою підготовки і водночас виконує функції її корекції та регулювання» [4, с.167].

Готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності, на нашу думку – це таке особистісне

утворення, що забезпечує внутрішні умови для успішного її виконання. Компонентами готовності особистості до діяльності прийнято вважати ставлення до діяльності, мотиви, знання про предмет і способи діяльності, навички та вміння їхнього практичного використання.

Важливою умовою професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики в навчальному закладі є його психолого-педагогічна підготовка, забезпечення студента набором педагогічних технологій і, звичайно, формування майбутнього спеціаліста, здатного до самонавчання впродовж усієї педагогічної діяльності. О.Я.Ростовський зазначає, що психолого-педагогічні дисципліни «дають можливість зрозуміти завдання, які постають перед учителем; пізнати закономірності, принципи й структуру навчально-виховного процесу», вікові особливості учнів різних класів, і врешті-решт «осягнути мету, зміст і структуру музичної освіти школярів» [8, с.15].

Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу потрібно, щоб у ньому були закладені стимули до формування у майбутніх спеціалістів уміння самовдосконалюватися. Умовами для цього можуть бути: наявність потреби у цілеспрямованому поповненні знань; психологічна підготовка до самовдосконалення; постановка чітко сформульованої мети самоосвіти та чітке планування самоосвітньої діяльності; забезпечення необхідною літературою, правильний вибір матеріалу для самостійного вивчення та наявність творчого ставлення до нього; володіння методикою розумової праці, систематичність і послідовність у самоосвіті; прояв вольових зусиль з організації самоосвіти і використання нових знань у процесі практичної діяльності.

Самовдосконалення передбачає і самовиховання, як усвідомлений і керований процес, що полягає у систематичній і свідомій діяльності, спрямованій, передусім, на пізнання самого себе, потім вже на вироблення і вдосконалення своїх позитивних якостей та викорінювання негативних. Професійна педагогічна підготовка вчителя, як зазначає О.П.Рудницька, є важливим чинником формування особистості педагога, а «його особисті риси суттєво впливають на професійну діяльність» [9, с.33].

Рівень професійної підготовки майбутніх учителів музики значною мірою залежить від умінь самостійно знаходити шляхи розв'язання конкретних дидактичних завдань, здатності виявляти нетрадиційне мислення, навичок швидкого розв'язування проблемних ситуацій.

Беручи до уваги гуманізацію професійно-педагогічної підготовки вчителя музики, виокремлюємо ще й ті якості, які особливо необхідно розвивати у майбутніх фахівців у навчальному закладі: емпатія, толерантність, прагнення до емоційної підтримки, спроможність обґрунтувати свої вчинки, виділити мотиви своєї діяльності, рефлексія.

Висновки. Професійно-педагогічна підготовка, професійна майстерність майбутнього вчителя музики формується за роки навчання та проявляється у процесі практичної діяльності, в єдності мовних, інтелектуальних, виконавських навичок і навичок творчої діяльності та спілкування. Психолого-педагогічні, музично-теоретичні, методичні знання, уміння та навички, загальна культура, кращі людські якості складають цілісну систему і забезпечують професійно-педагогічну підготовку.

Систематизація теоретичних положень щодо сутності, структури і змісту професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики у сучасних умовах потребують наукових досліджень у розв'язанні питань розробки новітніх технологій підготовки студентів до роботи в навчальних закладах системи освіти.

Література

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика: Навчально-методичний посібник. – Львів: «Норма», 2005. – 344 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.
4. Отич О.М. Підготовка вчителя початкових класів до виховної роботи в школі (на матеріалі пісенного фольклору): Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1997. – 256 с.
5. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 376 с.
6. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навчальний посібник / О.М.Пехота, В.Д.Будак, А.М.Старева, К.Ф.Нор, В.І.Шуляр, І.М.Михайлицька, І.В.Манькусь, Т.В.Тихонова, О.Є.Олексюк, О.І.Балицький; За ред. І.А.Зязюна, О.М.Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 240 с.
7. Процюк В.М. Навчиться грати на сопілці: Методика навчання гри на сопілці // Сільська школа України. – 2003. – №31(67). – С.23–33. – №32(68). – С.13–27.
8. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
9. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
10. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб. – К.: Вища школа, 2002. – 215 с.